

STILUL ȘI MODUL DE VIAȚĂ AL ROMILOR DIN UNELE COMUNITĂȚI URBANE ȘI RURALE

VASILE ANCUȚA-ROMANESCU,
VIVIANA ANDREESCU

Problema modului de viață al romilor a constituit obiectul unor cercetări atât în țara noastră, cât și în străinătate. Preocupări relativ recente în acest sens au avut Mihai Merfea, Nicolae Gheorghe, Institutul pentru Calitatea Vieții, Centrul de Sociologie Urbană și Regională etc.

Prin modul specific de a fi și de a se manifesta al romilor „integrarea acestor oameni care provin din colectivități diferite, credincioși unor mentalități, obiceiuri și tradiții la care țin foarte mult, cu un nivel social-cultural slab, ridică multe probleme, mai ales de ordin psihosocial. Cunoașterea stărilor de spirit, a motivațiilor, aspirațiilor, a modului de acceptare a noului loc de muncă, asimilare și acomodare la tendințele de dezvoltare, prezintă o necesitate de prim ordin pentru potențarea procesului de integrare socială”¹.

În cadrul proceselor de reforme politice, economice și sociale de democratizare a societății românești, integrarea (în sens larg) romilor în comunitățile în care trăiesc devine o necesitate socială și o prioritate acțională la nivel național, regional și local — comunitar. Complexitatea și diversitatea vieții sociale a romilor implică și o cunoaștere prin mijloace specifice științelor sociale atât sub aspectul culegerii informațiilor (anchete, sondaje etc.), cât și al prelucrării lor din punct de vedere sociologic.

1. Aria și obiectivele studiului

Scopul unui atare demers a constat în cunoașterea cât mai profundă a modului de viață al romilor ținând seama de un sistem de indicatori (socio-economici, demografici, culturali, de habitat etc.) cu relevanță cognitivă și practică și, pe această bază, relevarea unor căi de integrare socio-profesională și culturală a romilor în comunitățile în care trăiesc, în funcție de specificul și deosebirile dintre diversele categorii (neamuri) de romi.

Cercetarea s-a efectuat pe parcursul a doi ani (1991—1992) în 15 județe, inclusiv Municipiul București, cuprinzând 36 de localități din care 21 rurale și 15 urbane răspândite pe o arie largă pe teritoriul țării.

Investigația de teren s-a desfășurat în următoarele județe și localități: Argeș (Pitești, Călinești, Valea Corbului, Râncăcirov), Brăila (Brăila, Sufu), Bihor (Oradea, Roșiori, Ineu de Criș), Cluj (Cluj-Napoca, Florești), Constanța (M. Kogălniceanu), Dolj (Craiova, Vârtop), Galați (Galați, Ivești), Giurgiu

¹ Mihai Merfea, *Țiganii. Integrarea socială a romilor*, Brașov, 1991.

(Giurgiu, Bolintin Deal, Ogrezeni, Ghimpați), Harghita (Plăieșii de Sus, Casin), Ialomița (Slobozia, Tândărei, Fetești, Strachina), Mehedinți (Strehaia, Prunișor), Olt (Slatina, Potcoava), Sibiu (Sibiu, Laslea, Roșia), Vrancea (Focșani, Sihlea) și București.

2. Metodologia cercetării

Pentru obținerea datelor și informațiilor necesare studiului am apelat la o gamă largă de metode: documentare teoretică asupra problematicei romilor, analiză statistică și documentară, investigații de teren pe bază de:

- a. chestionar (170 de itemi) pentru cercetarea și analiza comparativă privind modul de locuire al romilor față de cel al populației majoritare din comunitățile în care trăiesc, cu implicații asupra integrării sociale a romilor;
- b. convorbiri pe bază de ghid de interviu cu factori de putere și administrație din județele și localitățile investigate;
- c. fișa de culegere de informații asupra colectivităților de romi.

3. Structura populației investigate

Pentru a răspunde scopului, studiul a avut în vedere cuprinderea în eșantion atât a populației de romi, cât și de români pentru comparație. Astfel, eșantionul a cuprins un număr de 582 de subiecți din care: 352 (60,5%) romi; 215 (36,9%) români; 8 (1,4%) maghiari și 7 (1,2%) germani (sași). După mediul de rezidență al subiecților: 285 (49%) locuiesc în mediul rural și 297 (51%) în mediul urban.

4. Rezultate semnificative privind stilul și modul de viață ale romilor

Analiza caracteristicilor locuinței și a locuirii în mediul rural s-a făcut în funcție de o serie de indicatori cum ar fi: dotările interioare și exterioare locuinței, existența unor activități specifice modului de viață rural. S-a avut, de asemenea, în vedere evaluarea gradului de satisfacție față de locuință și gospodărie, dar și a nivelului de trai în general.

Analiza de corelație pe cele două subloturi ale chestionarului, romi și români, a permis punerea în evidență a unor puncte comune ale modului de locuire rural, dar și a unor aspecte specifice romilor.

Satisfacția față de locuință este mai ridicată în cazul românilor 80% față de 55% pentru romii investigați. La aceștia din urmă gradul de satisfacție corelează semnificativ cu zona unde este amplasată locuința: Casele romilor sunt amplasate, de regulă, la marginea localităților sau pe străzi, ulițe separate. Acest mod de așezare a locuințelor le accentuează probabil sentimen-

tul de marginalizare, de izolare. De altfel, o serie de insatisfacții legate de modul de viață, de dotarea locuinței sunt corelate cu apartenența la minoritatea studiată.

Absența unor dotări cum ar fi bucătăria în locuință și/ sau bucătăria de vară, instalația de apă curentă, pompa de apă/ fântână este pusă pe seama faptului că locuințele ocupate de romi au în marea lor majoritate o vechime de peste 30 ani. Această corelație nu apare și în cazul gospodăriilor românești. Vechimea gospodăriei este un argument pentru dotarea ei cât mai completă. Chiar dacă în cazul acestor locuințe se constată absența unor amenajări interioare (baie, WC) intenția de a le construi în viitorul apropiat este accentuată. Existența pompelor de apă, a fântânilor se constată numai la 30% dintre romi, 70% dintre ei aduc apă de la distanță.

Inexistența acestor dotări influențează nivelul de trai.

În opinia romilor situația se explică prin zonele în care sunt amplasate locuințele lor. Mai mult, absența relativă a unor activități cu specific rural cum ar fi creșterea animalelor este pusă, printre altele, și pe seama acestei diferențe.

Gradul de satisfacție față de modul de viață corelează semnificativ și cu dotarea locuinței cu obiecte casnice sau de consum cultural recreativ. Nivelul de înzestrare este relativ scăzut. Dintre bunurile existente în proporție de aproximativ 50%, sunt radioul și televizorul.

Intenția de a cumpăra în viitor obiecte ca aragazul, mașina de spălat, autoturism denotă o înțelegere mai exactă a confortului de locuire și a desfășurării unor activități casnice.

Dorința de a trăi civilizat se manifestă ca tendință, dar ea este determinată negativ de veniturile mici și nesigure pe care le declară romii.

Construcțiile anexe locuinței rurale (grajd, coteț pentru porc, păsări) există în măsura în care cei investigați desfășoară activitățile care fac necesară prezența lor. Procentul romilor care cresc animale (porci, păsări, vaci) este sensibil mai mic decât cel al celorlalți locuitori. Analiza datelor pune în evidență o motivație interesantă și anume că, absența anexelor din gospodărie și dezinteresul pentru activitățile de creșterea animalelor și grădinărit este determinată de absența unor dotări — fântână în curte sau pompă cu apă, canalizare, absență care este pusă exclusiv pe seama amplasării locuinței, a raporturilor cu organele administrative locale.

Chiar dacă nivelul dotărilor interioare și exterioare locuinței romilor din mediul rural se situează sub nivelul dotărilor locuitorilor din același mediu de rezidență, precum și sub nivelul conaționalilor din urban, totuși ideea de calitate a locuinței sub aspectul dotărilor și confortului este apreciată ca fiind foarte importantă, alături de conviețuirea pașnică, fără tensiuni și conflicte cu ceilalți consăteni. Deosebit de interesant ni s-a părut faptul că lipsa unui anumit grad de civilizație și un nivel de trai scăzut sunt asociate cu apartenența la minoritatea romilor.

De altfel nivelul de trai scăzut care accentuează starea de insatisfacție și marginalizare este determinat, ca și în urban, de mărimea veniturilor. Spre deosebire de români, romii se declară mult mai nemulțumiți de acest indicator al nivelului de viață.

Mărimea veniturilor corelează semnificativ cu unele aspecte demografice cum ar fi talia familiei mult mai ridicată în cazul romilor (patru până la șase persoane) sau faptul că, de regulă, femeile nu lucrează.

De asemenea, nivelul veniturilor pe familie este determinat și de ocupația capului de familie. Astfel, deși aflați în rural, o bună parte dintre romii investigați lucrează pe cont propriu sau sunt liberi profesioniști. Numai 12% din eșantion practică activități agricole și 9% sunt muncitori calificați. Procentul redus de ocupare în agricultură poate fi pus probabil și pe seama faptului că familiile de romi nu au avut pământ sau au avut foarte puțin, nebeneficiind de aplicarea legii fondului funciar. În cazul cercetării 70% din cei investigați nu posedă pământ, dar peste 55% ar fi dorit să fie împroprietăriți. Existența într-o mică măsură a unor profesii și ocupații stabile explică gradul relativ redus de satisfacție față de meserie.

Caracteristicile modului de locuire în mediul urban crează premisele unui comportament de locuire specific. De la această ipoteză s-a pornit în analiza comparativă a unor aspecte ale locuirii la romi și români, aspecte influențate în mare măsură și de o serie de caracteristici demografice și socio-profesionale.

Analiza datelor obținute a condus la o concluzie cu caracter general și anume că în acest mediu de rezidență modul de locuire al romilor este sensibil mai apropiat de cel al populației majoritare.

Romii aleși spre a fi investigați au locuințele amplasate printre casele altor locuitori într-un procent de aproape 70% și numai 25% dintre ei locuiesc într-o zonă (stradă, cartier), de romi, ceea ce probabil justifică o relativă similitudine a opiniilor. De asemenea, tipurile de locuință (casă, curte, bloc) sunt ocupate în frecvență apropiată atât de români cât și de romi.

Gradul de satisfacție destul de ridicat față de calitatea locuinței nu diferă semnificativ pe cele două loturi ale eșantionului. Totuși, un procent de 14% din romii investigați se declară foarte nemulțumiți de calitatea locuinței lor. Starea de insatisfacție trebuie pusă în corelație cu absența unor dotări (apă curentă, încălzire) caracteristică, mai ales, locuințelor la curte, dar și cu zona unde sunt amplasate unele locuințe (casă la curte sau bloc) obținând același procent de insatisfacție (14%).

Analizând datele comparativ pe cele două medii urban/rural se poate spune că romii care trăiesc în mediul urban beneficiază de condiții de locuire mai bune decât cei din rural.

Dacă ne referim la dotarea locuinței cu obiecte de uz casnic sau cultural-recreativ aceasta se află în cazul romilor sub nivelul celui alt lot de locuințe, dar sensibil mai ridicat decât cel al romilor din rural. Aspiratia de a cumpăra în viitor astfel de bunuri este destul de bine conturată. Aceasta se află în strânsă corelație cu mărimea veniturilor declarate și cu ocupația.

Romii intervievați se declară într-o mare măsură nemulțumiți de veniturile obținute, considerând că acestea le determină un nivel de viață scăzut, punându-i în imposibilitatea de a-și ridica confortul de locuire. Este de menționat faptul că numai 9% dintre cei investigați sunt muncitori calificați și aproape 10% au declarat că lucrează pe cont propriu.

De altfel, comparând gradul de satisfacție față de profesie, în cazul lotului de români, acesta este sensibil mai ridicat. Analizând nivelul pregătirii școlare, rezultă că 70% dintre romi au între 4 și 8 clase, iar 15% dintre ei sunt neșcolarizați. O pregătire școlară și un statut profesional și ocupațional mai mult decât modest justifică, în mare măsură, un anume mod de locuire.

Oricum, în mediul urban nivelul aspirațiilor spre o locuință civilizată și confortabilă este mai ridicat, conducând la concluzia că acest mediu de re-

zidență fiind mai puțin tradiționalist este mai favorabil unei integrări a romilor, cel puțin în ceea ce privește locuirea.

Studiul relevă și gradul redus de școlarizare al romilor cu efecte negative pe mai multe planuri. Este de dorit conștientizarea familiilor de romi de necesitatea frecventării de către copii a școlii, de avantajele procesului instructiv-educativ. Absolvirea a cel puțin 8 clase le ușurează integrarea într-o activitate utilă, crescând posibilitățile de calificare în diverse meserii. Lipsa pregătirii profesionale duce la imposibilitatea încadrării într-o activitate, fapt care determină în ultimă instanță sărăcie, ignoranță, comportament antisocial cu repercusiuni negative asupra individului cât și a întregului sistem social. Unii părinți, tributari unor mentalități depășite, consideră școala inefficientă, dominați fiind de avantajele imediate ale speculei și chiar ale emigrării peste hotare cu copii cu tot.

Frecvența elevilor în școlile generale este slabă, părinții nu urmăresc copiii să meargă la școală și se înregistrează un mare număr de repetenți și exmatriculați.

Există mulți țigani care duc o viață parazitară și trăiesc din activități întâmplătoare (18% din romii cuprinși în eșantion se declară fără ocupație).

Față de cele prezentate se impune ca organizațiile romilor să se implice mai mult prin proiecte și programe privind educarea civică, morală și sanitară a romilor, pentru îmbunătățirea frecvenței școlare a elevilor și sprijinirea în vederea integrării în muncă și viață) se constată în rândul romilor 25—30% abandonuri școlare).

În evaluarea rezultatelor studiului și mai ales în acțiunile de integrare socială a romilor trebuie să se pornească de la faptul fundamental al deosebiriilor dintre diferitele colectivități de romi: numai pe baza cunoașterii acestor deosebiri este posibilă adoptarea unor măsuri de politică socială adaptate condițiilor particulare fiecărei colectivități de romi, corespunzător situației lor concrete în diferitele localități ale țării.

5. Unele propuneri și soluții privind îmbunătățirea condițiilor de viață ale romilor

Romii au drepturi egale cu toți cetățenii țării; cu toate acestea, situația de rămânere în urmă a romilor, ca grup social, se menține.

Structura ocupațională a romilor activi este asemănătoare structurii ocupaționale de ansamblu, dar nivelul calificării romilor și poziția lor în organizațiile în care lucrează sunt încă scăzute.

Nivelul de instruire este în general redus. Consecința calificării, ocupării, venitului și instruirii reduse, *modul de viață* al unor colectivități de romi, ca grup social, continuă să rămână în urma mediei locuitorilor țării. Locuințele lor sunt sărăcăcioase, insuficient dotate, supraaglomerate.

Igiena locuințelor și starea de sănătate a locuințelor lor sunt deseori sub nivelul normelor generale.

Ca probleme sociale caracteristice romilor se regăsesc *fenomenele de dezorganizare a familiilor, delincvența juvenilă, devianța și infraționalitatea, nerespectarea normelor generale de conduită.*

Obiectivul de politică socială ce decurge din analiza situației sociale a romilor îl constituie adoptarea unui program social de acțiune care să facă posibil accesul egal al romilor la resursele creșterii nivelului de trai, ținând cont atât de condițiile generale ale dezvoltării întregii societăți, cât și de condițiile concrete de viață ale romilor din diferitele localități și zone ale țării.

Menționăm câteva din *măsurile concrete* de politică socială ce ar putea fi adoptate:

a. în privința calificării și ocupării forței de muncă:

— stimularea romilor angajați pentru calificare prin cursuri la locul de muncă;

— acolo unde românii sunt mai numeroși și unde condițiile permit — promovarea unora dintre ei în responsabilități de șefi de echipă, maiștri, în vederea întăririi controlului asupra disciplinei, fluctuației etc.;

— organizarea unor ateliere meșteșugărești pentru prelucrarea metalului, lemnului, prestări servicii ținând cont de ocupațiile tradiționale ale romilor;

— alfabetizarea și școlarizarea romilor adulți în vederea creșterii posibilităților de calificare;

— stabilirea unor forme de organizare și remunerare a activităților de muncă sezoniere, temporare;

— găsirea unor soluții de privatizare a instituțiilor de asigurare a salubrității publice a orașelor, sector în care majoritatea lucrătorilor sunt romi (ex. la Baia Mare și Craiova s-au formulat cereri de privatizare).

b. în privința instruirii copiilor de romi:

— luarea în evidența recensămintelor școlare a copiilor familiilor de romi seminomazi sau aflați temporar (flotanți) în alte localități decât cele de domiciliu;

— pregătirea specială a unor învățători care să lucreze în școlile și clasele cu mulți copii de romi, ținând cont de nivelul cultural al acestora.

c. în privința construirii de locuințe:

— pentru cei angajați, acordarea unor credite avantajoase în vederea construirii unor locuințe corespunzătoare;

— mulți romi lucrează în construcții; s-ar putea organiza echipe speciale de constructori care să-i ajute pe ceilalți la construirea mai ieftină a caselor.

d. pentru prevenirea fenomenelor de dezorganizare socială și de devianță, o măsură o constituie menținerea colectivităților de romi, relativ bine închegate; coeziunea socială și solidaritatea acestora oferă resursele de *control social* necesare integrării romilor în organizațiile și comunitățile mai largi din care fac parte, precum și conformării lor la normele generale de comportament.

În examinarea politicii sociale față de romi trebuie să se țină seama și de *componenta etnică* a problemei sociale a romilor.

Obiectivele de politică socială ce rezultă din analiza aspectului etnic constau în:

a. organizarea unei activități sistematice de investigare și cunoaștere a particularităților culturale și de organizare socială a diferitelor colectivități de romi, a evenimentelor de istorie și de cultură spirituală specifice romilor.

b. cultivarea și dezvoltarea caracteristicilor culturale pozitive ale romilor și înlăturarea treptată a aspectelor negative din mentalitatea și comportamentul lor.

c. altă componentă a relațiilor interetnice o constituie stereotipurile (imaginile) etnice pe care românii și celelalte naționalități și le-au format despre romi și pe care romii, la rândul lor, și le-au format despre ei înșiși și despre ceilalți locuitori, de altă naționalitate. Există stereotipuri etnice negative despre romi a căror menținere — justificată sau mai puțin justificată — îngreunează procesul de integrare socială a romilor în comunitățile în care trăiesc.

La nivelul instituțiilor locale se poate realiza valorificarea studiului prin:

● *Primăriile* să acorde sprijin pentru ocuparea în muncă a romilor în cadrul unor programe având acest obiectiv;

— facilitarea repartizării unor terenuri pentru construcția de locuințe;

— oferirea unor planuri orientative de locuințe pentru romi care să fie adecvate structurii lor sociodemografice și familiale, subliniindu-se nevoia de funcționalitate specifică a acestor case, corelată modelelor lor de utilizare a locuinței și gospodăriei (destinația tradițională a încăperii, rolul mixt al camerei de zi, accesul și circulația în locuință, organizarea gospodăriei funcție de meseriile practicate); opțiunile pentru un anume tip de vecinătate și organizare socio-spațială a unor grupări de locuit, dotări sociale și culturale care să răspundă intereselor și aspirațiilor acestora etc.;

— necesitatea studierii posibilităților de împroprietărire a romilor care în mod tradițional practică activități agricole într-un cadru legal și prin măsuri practice aferente care să nu favorizeze efecte conflictuale și să constituie un element pentru integrarea economică a grupărilor de romi interesate;

— urmărirea școlarizării copiilor prin cooperarea cu părinții, dar și cu persoane influente în structura proprie de autoritate a neamurilor de romi: organizarea unui învățământ în limba maternă și a formării cadrelor didactice necesare.

● *Prefectura* să conlucreze direct cu primăriile în programe regionale de integrare a romilor axate pe problematica specifică menționată și realizabile atât prin măsuri cu caracter zonal funcție de neamul de romi și de relațiile sociale în și cu comunitățile, cât și printr-o flexibilitate a acestor programe la nivel local. Aceste acțiuni trebuie corelate cu un program de stimulare a afirmării culturii și valorilor proprii populației romane, respectiv a unor neamuri răspândite în zonă. Asemenea programe pot fi promovate de Uniunea Romilor, alte organizații ale romilor prin suportul autorităților sau în mod combinat (coparticipant) de organisme ale romilor și unele instituții, asociații etc. ale populației majoritare.

● *Poliția* trebuie să intensifice activitatea de prevenire a infracțiunilor, de control a respectării legalității și de pedepsire a celor care nu respectă legile. Pentru a-și putea îndeplini eficient îndatoririle poliția trebuie să fie susținută de un statut de drept. În același timp, poliția ar putea contribui la explicarea și popularizarea legilor în localitate și în neamurile de romi folosind forme flexibile și pe „înțelesul oamenilor” și colaborând cu liderii romilor și persoanele instruite dintre aceștia, în asemenea acțiuni, în sensul sporirii credibilității și impactului lor social.

● *Justiția* trebuie să-și respecte obligațiile de a aplica corect legile pentru toți cetățenii, de a facilita procese rapide pentru contexte (lanțuri) conflictuale, de a pedepsi pe vinovații din toate fazele conflictului, ca și de a face publice prin mass-media deciziile/soluționările adoptate.

Atât romii cât și populația majoritară trebuie să depășească prejudecăți și bariere comunicaționale, să fie educați prin instituțiile școlare și alte forme de adresabilitate publică în spiritul toleranței.

Programele sociale axate pe problematica romilor au șanse de succes numai în condiții de acceptare și participare comunitară, de implicare în rezolvarea urmărilor conflictelor, de conștientizarea necesității de conviețuire socială bazată pe respectarea legalității, toleranță și respectarea drepturilor minorităților.

Studiul dovedește că atitudinea mai puțin favorabilă pe care o are populația majoritară față de romi este *una socială* și nu etnică.